

NOTA INFORMACYJNA

Systemy kształcenia i szkolenia charakteryzujące się drożnością: zmniejszanie barier i zwiększanie możliwości

Państwa europejskie ciężko pracują nad zwiększeniem elastyczności systemów kształcenia i szkolenia, lecz rozbieżności mogą raczej wzmocnić przeszkody niż je usunąć

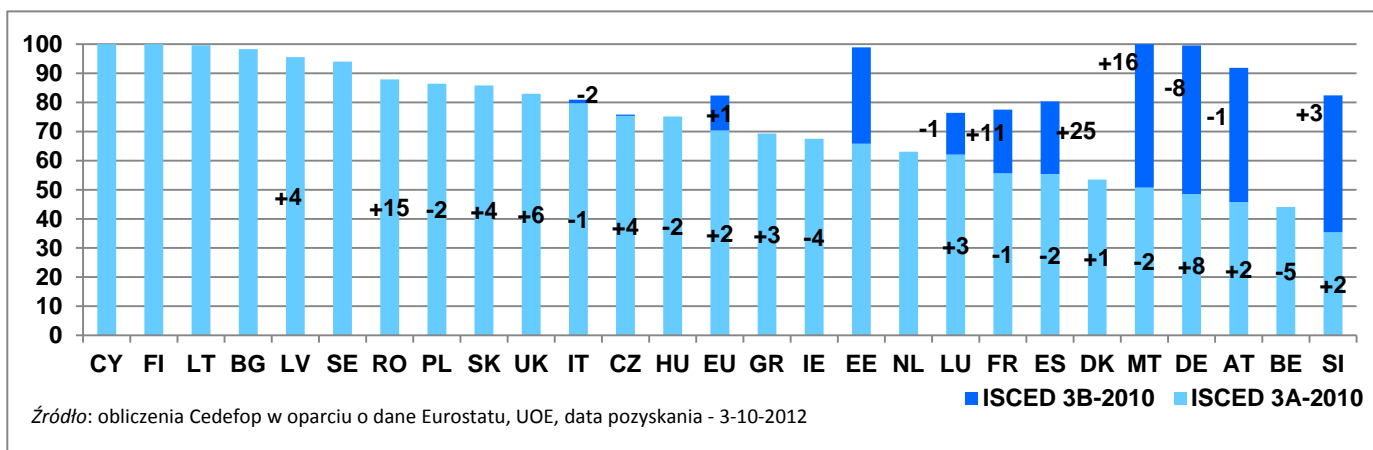
Geolodzy twierdzą, że istnieje wiele rodzajów skał przepuszczalnych, np. kreda, wapień i piaskowiec. Chociaż skały te różnią się, wszystkie pozwalają cieczy lub gazowi na poruszanie się przez nie w dowolnym kierunku, poziomo lub pionowo, z jednej warstwy do drugiej, jak decyduje Matka Natura.

Taka drożność dotyczy również systemów kształcenia i szkolenia. Idea ta polega na tym, że osoby uczące się powinny mieć możliwość łatwego przemieszczania się pomiędzy różnymi rodzajami edukacji (takimi jak kształcenie akademickie i zawodowe) i pomiędzy różnymi poziomami edukacji (takimi jak szkoła średnia drugiego stopnia, przyuczanie do zawodu, szkolnictwo wyższe), jeżeli tak postanowią.

W komunikacie z Brużii z 2010 r. i w strategii „Europa 2020” podkreśla się, że drożność jest koniecznym warunkiem posiadania nowoczesnych europejskich systemów kształcenia i szkolenia, które promują uczenie się przez całe życie i przez całokształt sytuacji życiowych (uczenie się, które odbywa się nie tylko w szkole, ale także w pracy i w czasie wolnym). W Europie jednak większość systemów kształcenia i szkolenia charakteryzuje się drożnością tylko w pewnym stopniu.

Systemy kształcenia i szkolenia tradycyjnie mają osobne i odrębne podsystemy (szkolnictwo ogólnokształcące, zawodowe i akademickie/wyższe), powiązane ze sobą nawzajem w ścisłej hierarchii szkolnictwa podstawowego,

Tabela 1: **Uczniowie w szkołach średnich II stopnia (programy ISCED 3A i 3B) zapewniających bezpośredni dostęp do szkolnictwa wyższego, w % wszystkich uczniów szkół średnich II stopnia, stan w 2010 r. i zmiana w stosunku do 2006 r.**

Źródło: obliczenia Cedefop w oparciu o dane Eurostatu, UOE, data pozyskania - 3-10-2012

■ ISCED 3B-2010 ■ ISCED 3A-2010

Różne kraje mają różne strategie służące wzmocnieniu powiązań między szkolnictwem średnim drugiego stopnia i wyższym. Na przykład *Lehre mit matura* w Austrii i *Yrkesveien* w Norwegii umożliwiają kandydatom ze szkół zawodowych przejście bezpośrednio do odpowiednich studiów na poziomie szkolnictwa wyższego.

Poza dostępem: uznawanie indywidualnych doświadczeń edukacyjnych

Umożliwienie i propagowanie formalnego dostępu do kształcenia lub szkolenia na dowolnym poziomie jest ważne, ale to tylko pierwszy krok. Prawdziwa drożność musi umożliwiać uczącym się przenoszenie efektów wszystkich rodzajów uczenia się – formalnego, pozaformalnego lub nieformalnego – i bazowanie na nich bez względu na to, gdzie odbywała się nauka – w szkole, w pracy lub w czasie wolnym.

W rezultacie podjęcie decyzji, czy ktoś może:

- mieć dostęp do określonych form kształcenia i szkolenia;
- zostać dopuszczony do konkretnego kursu lub programu;
- zostać zwolniony z pewnych części takiego kursu lub programu;
- uzyskać uznanie swoich doświadczeń nabytych za równoważne określonym kwalifikacjom; lub
- mieć prawo do praktykowania w zawodzie;

powinno zależeć nie tylko od uczenia się formalnego, ale także opierać się na uznaniu wszystkich rodzajów nabytych doświadczeń. Takie szersze spojrzenie na to, co jest uważane za odpowiednie uczenie się, sprawia znaczną różnicę dla osób uczących się. Przypisuje wartość efektom uczenia się uzyskanym w miarę upływu czasu i w różnych kontekstach.

W praktykach krajowych podkreśla się uznawanie formalnych kwalifikacji dla celów dostępu lub dopuszczenia. Zwolnienie z kursów i programów na podstawie doświadczeń nabytych – a więc unikanie powielania – jest mniej popularne i mniej powszechnie akceptowane. Na przykład szkoły wyższe zazwyczaj udzielają dostępu, lecz pozwalają tylko nielicznym osobom na pominięcie części programu studiów z powodu efektów uczenia się⁽¹⁾. Doświadczenia w zakresie walidacji w takich państwach, jak: Finlandia, Francja, Norwegia, Holandia i Portugalia, wskazują jednak na to, że możliwe jest podążanie w tym kierunku.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat obserwowano stały rozwój europejskich i krajowych inicjatyw na rzecz walidacji, uznawania i transferu punktów (ramka 1). Instrumenty te są coraz bardziej związane z pojawiającymi się ramami kwalifikacji i mogą być postrzegane jako części składowe strategii mającej na celu zwiększanie drożności kształcenia i szkolenia.

⁽¹⁾ Europejski spis dotyczący walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, sprawozdanie na temat walidacji w szkolnictwie wyższym: <http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2011/77645.pdf>

Ramka 1: Europejskie inicjatywy na rzecz drożności: walidacja, uznawanie, transfer punktów i ramy kwalifikacji.

Na szczeblu europejskim

- Walidacja była systematycznie promowana od czasu przyjęcia w 2004 r. europejskich zasad dotyczących walidacji uczenia się pozaformalnego i nieformalnego. Po szeroko zakrojonych badaniach w państwach członkowskich Komisja Europejska przedstawiła zalecenie⁽²⁾ dotyczące walidacji pozaformalnego i nieformalnego uczenia się.
- Uznawanie kwalifikacji odbywa się na dwa różne sposoby. Sieci ośrodków akademickiego uznawania kwalifikacji (europejska sieć ośrodków informacyjnych (ENIC) i krajowe ośrodki informacyjne ds. uznawalności wykształcenia (NARIC)) zapewniają osobom i instytucjom wsparcie w zakresie dostępu do szkolnictwa wyższego i osiągania postępów w tym szkolnictwie. Dyrektywa UE (2005/36) dotyczy relacji między kwalifikacjami zawodowymi i zawodami na rynku pracy poprzez systemy automatycznego uznawania kwalifikacji (w przypadku architektów i zawodów w sektorze opieki zdrowotnej) oraz systemy ogólnego uznawania.
- race nad transferem punktów są prowadzone za pośrednictwem europejskiego systemu transferu i akumulacji punktów w szkolnictwie wyższym (ECTS) w ramach procesu bolońskiego oraz poprzez europejski system transferu osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym (ECVET), który jest oparty na zaleceniu Rady UE i Parlamentu Europejskiego z 2009 r.
- W krajowych ramach kwalifikacji (NQF) kwalifikacje klasyfikowane są według zbioru poziomów opartych na efektach uczenia się. Poziomy NQF odzwierciedlają, co posiadacz świadectwa lub dyplomu powinien wiedzieć, rozumieć i być w stanie zrobić. Europejskie ramy kwalifikacji (EQF) obejmują wszystkie poziomy i rodzaje kwalifikacji (szkolnictwo ogólne, zawodowe i wyższe oraz szkolenie). Poprzez połączenie NQF z EQF lub odniesienie NQF do EQF osoby uczące się i pracodawcy będą mogli porównać poziom kwalifikacji zdobytych w ojczyźnie z poziomem w innych krajach.

Inicjatywy europejskie muszą być wdrażane na szczeblu krajowym. Prace nad opracowaniem i wdrożeniem NQF wydają się potwierdzać, że kraje przyznają priorytet zwiększeniu elastyczności i drożności systemów.

Około 30 krajów europejskich tworzy lub opracowało kompleksowe NQF, które obejmują wszystkie rodzaje i poziomy kwalifikacji. Kompleksowe NQF sprawiają, że łatwiej jest dostrzec relacje między różnymi rodzajami i poziomami kwalifikacji. W wielu krajach NQF uwydatniły problemy w relacjach pomiędzy kwalifikacjami ogólnymi, zawodowymi i akademickimi. W rezultacie kraje znalazły różne sposoby na

⁽²⁾ http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/informal_en.htm.

uwzględnienie różnych rodzajów kwalifikacji. Na przykład w Niemczech, w Irlandii i na Litwie NQF łączy wszystkie rodzaje kwalifikacji na wszystkich poziomach, w tym wyższych, ale w NQF w Austrii wyższe poziomy podzielone są na dwa równoległe odgałęzienia. Jedno z nich dotyczy kwalifikacji przyznawanych przez instytucje szkolnictwa wyższego, a drugie dotyczy kwalifikacji profesjonalnych lub zawodowych przyznawanych poza instytucjami szkolnictwa wyższego.

Niektóre kraje, takie jak: Finlandia, Holandia, Szwecja i Norwegia, posuwają się dalej – wykorzystują swoje NQF, aby pokazać powiązania między wstępnym a ustawicznym kształceniem i szkoleniem. NQF mogą stać się kluczowym narzędziem identyfikacji wszystkich rodzajów możliwości uczenia się na takim samym lub odmiennym poziomie.

Drożność a reforma instytucjonalna

Relacje pomiędzy kształceniem i szkoleniem zawodowym, szkolnictwem wyższym, strukturami instytucjonalnymi oraz profilami kształcenia i szkolenia w istotnym stopniu wpływają na drożność.

Najnowsze badanie Cedefopu ⁽³⁾ wskazuje na to, że rozwój kształcenia i szkolenia zawodowego na wyższych poziomach kwalifikacji (poziomy 5-8 EQF) nabiera rozmachu. Zmiany sięgają od nowych instytucji, np. w Szwecji, gdzie wprowadzono zaawansowane kształcenie zawodowe na poziomach 5-7 EQF, po wzmocnienie pozycji i zmianę orientacji istniejących studiów zawodowych pierwszego stopnia. Na przykład w Niemczech istnieje ponad 150 kursów kończących się uzyskaniem tytułu zawodowego w ramach studiów pierwszego stopnia, które obejmują praktyczne doświadczenie i mają kluczowe znaczenie dla sektorów handlu i przemysłu. Dostęp do zawodowych studiów pierwszego stopnia wymaga ukończenia wstępnego i specjalistycznego kształcenia i szkolenia zawodowego (w systemie dualnym), a także posiadania określonej liczby lat doświadczenia. Innymi przykładami są *Brevet de technicien supérieur* we Francji, powiązane stopnie w Belgii i Holandii, *Istruzione e formazione tecnica superiore* we Włoszech oraz certyfikaty szkolnictwa wyższego w Irlandii. Kwalifikacje te są istotne dla zwiększenia drożności, ponieważ przyznają kandydatom z systemu kształcenia i szkolenia zawodowego dostęp do szkolnictwa wyższego, a jednocześnie poprawiają perspektywy zatrudnienia ze względu na ich wartość na rynku pracy.

Zanikająca granica pomiędzy kształceniem i szkoleniem zawodowym a szkolnictwem wyższym oznacza rosnącą drożność. Aby umożliwić osobom uczącym się przemieszczanie się w pionie i w poziomie w systemach kształcenia i szkolenia, konieczne jest zapewnienie odpowiedniego szkolenia na wszystkich poziomach. To wymaga wzmocnienia elementów zawodowych w

szkolnictwie wyższym i pełnego uwzględnienia roli, jaką ogólna wiedza oraz przekrojowe umiejętności i kompetencje odgrywają na wszystkich poziomach kształcenia i szkolenia zawodowego. Ograniczenie wstępnego kształcenia i szkolenia zawodowego do wąskich umiejętności technicznych poważnie ograniczyłoby możliwość uczenia się przez całe życie i przez całą sytuację życiową, a tym samym uniemożliwiłoby drożność.

Malejąca drożność

Pomimo podjęcia wielu kroków na rzecz zwiększenia drożności systemów kształcenia i szkolenia istnieje niebezpieczeństwo, że osoby uczące się nadal będą napotykać bariery na preferowanych przez siebie ścieżkach kształcenia.

Walidacja, uznawanie, transfer punktów i ramy kwalifikacji dopiero powoli stają się stałą cechą sytuacji w Europie w zakresie kształcenia i szkolenia. W wielu przypadkach obejmują one raczej tylko części niż całość systemu kształcenia i szkolenia i paradoksalnie powielają hierarchiczną strukturę, podzieloną na segmenty, które powinny być połączone.

Na przykład europejskie systemy transferu i akumulacji punktów w kształceniu i szkoleniu zawodowym oraz w szkolnictwie wyższym zostały opracowane oddzielnie, co potencjalnie raczej ogranicza niż zwiększa drożność. W przypadku akademickiego uznawania kwalifikacji sytuacja jest podobna. Niektóre ośrodki w sieciach akademickiego uznawania kwalifikacji ENIC i NARIC wspierają osoby odbywające kształcenie i szkolenie zawodowe i zapewniają informacje na temat kwalifikacji w tej dziedzinie, ale nie jest to konkretne zadanie tych sieci. Potrzebna jest bardziej systematyczna wymiana informacji na temat uznawania kwalifikacji zdobytych w ramach kształcenia i szkolenia zawodowego w całej Europie.

Podobne problemy dotyczą walidacji. Kraje w dużej mierze zdecydowały się na opracowanie systemów walidacji w powiązaniu z poszczególnymi podsystemami takimi jak kształcenie i szkolenie zawodowe oraz szkolnictwo wyższe. W przypadku kilku inicjatyw położono nacisk na powiązania pomiędzy różnymi podsystemami i instytucjami. Wyjątkiem jest Francja, gdzie wszystkie kwalifikacje zarejestrowane w krajowych ramach kwalifikacji mogą zostać przyznane również poprzez walidację.

Problemy związane z łączeniem różnych części systemu kształcenia i szkolenia oraz odpowiednich instytucji nie ograniczają się do sektora publicznego. W nowym badaniu Cedefopu ⁽⁴⁾ na temat walidacji uczenia się pozaformalnego w europejskich przedsiębiorstwach przedstawiono problemy związane z koordynacją pomiędzy sektorem publicznym a sektorem prywatnym. Chociaż w dużej części z 400

⁽³⁾ Cedefop (2011), Kształcenie i szkolenie zawodowe na wyższych poziomach kwalifikacji, <http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/18646.aspx>

⁽⁴⁾ Cedefop (2012, w przygotowaniu), Stosowanie walidacji przez przedsiębiorstwa dla celów rozwoju zasobów ludzkich i rozwoju kariery.

przedsiębiorstw objętych tym badaniem utworzono systemy walidacji na potrzeby oceny i rejestracji kompetencji, to w ciągu ostatnich lat prawie w ogóle nie doszło do interakcji z publicznymi systemami walidacji. W badaniu tym podkreślono potrzebę wprowadzenia praktycznych rozwiązań umożliwiających pracownikom korzystanie z nabytych umiejętności i kompetencji przy wyborze dalszego kształcenia, szkolenia i nowego zatrudnienia.

To, że różne instrumenty muszą ze sobą współdziałać, jest zrozumiałe. Jako podstawowy cel podkreśla się kluczowy związek pomiędzy przedsiębiorstwami a sektorem publicznym pod względem opracowywania i wdrażania europejskich i krajowych inicjatyw w zakresie walidacji. Powiązania i interakcje pomiędzy różnymi instrumentami sektora prywatnego i publicznego można jednak nawiązać wyłącznie w dłuższej perspektywie, ale niemal całkowity brak kontaktu i komunikacji pomiędzy odpowiednimi podmiotami i instytucjami jest być może znakiem ostrzegawczym, że nie wszystko może działać zgodnie z oczekiwaniami.

Drożne umysły

Drożność odnosi się nie tylko do barier instytucjonalnych i biurokratycznych. Sytuacja w rodzinie stanowi główny czynnik wpływający na wybory związane z kształceniem i szkoleniem oraz z zawodem. Najnowsze badanie Cedefopu dotyczące sytuacji na rynku pracy⁽⁵⁾ wskazuje na to, że preferencje osób uczących się w zakresie kształcenia i szkolenia nadal w dużym stopniu zależą od wykształcenia ich rodziców. Obejmuje to dokonywanie wyboru pomiędzy kształceniem ogólnym a kształceniem i szkoleniem zawodowym, a także podejmowanie decyzji w odniesieniu do szkolnictwa wyższego. W badaniu tym twierdzi się, że to stałe (pozostające bez zmian w ciągu ostatnich dziesięcioleci) „powielanie nierówności” częściowo podtrzymuje strukturę szkolnictwa wyższego, która jest postrzegana jako sztywna i mająca ograniczone znaczenie. Oznacza to słabą mobilność międzypokoleniową zarówno pomiędzy zawodami, jak i pomiędzy poziomami wykształcenia.

Chłonięcie doświadczeń

Dążenie do systemów kształcenia i szkolenia charakteryzujących się drożnością wymaga połączenia podsystemów i zmniejszenia barier pomiędzy poziomami i instytucjami w zakresie kształcenia i kwalifikacji. We wspólnym sprawozdaniu Komisji Europejskiej i Rady z 2012 r. stwierdzono, że segmentacja systemów kształcenia i szkolenia stanowi przeszkodę w rozwoju elastycznych ścieżek kształcenia.

Wiele krajów podjęło istotne kroki w celu zniwelowania podziałów między różnymi częściami swoich systemów kształcenia i szkolenia. Częściowo wprowadzono już odpowiednie instrumenty, ale ich wdrożenie stanowi istotne

wyzwanie. Postęp jest czasami hamowany przez brak koordynacji. Potrzebne są strategie, które wzmacniają zwiazki i wspierają synergję pomiędzy inicjatywami europejskimi i krajowymi.

Podobnie ustalanie poziomów kwalifikacji w oparciu o efekty uczenia się zapewnia rzeczywistą możliwość zwiększenia drożności i interaktywności systemów kształcenia i szkolenia. Pełny potencjał efektów uczenia się można jednak zrealizować tylko poprzez ścisłą współpracę i dialog pomiędzy sektorami i podsystemami kształcenia i szkolenia.

Istnieje niebezpieczeństwo, że efekty uczenia się będą uwzględniane w systemach kształcenia i szkolenia ogólnego, zawodowego i akademickiego na różne sposoby, co raczej wzmocni istniejące bariery niż je ograniczy. Jeśli zmiana podejścia w kierunku efektów uczenia się ma wspierać drożność, musi istnieć wspólne porozumienie jako podstawa dla dialogu, zrozumienia i zaufania. Prace nad wdrożeniem krajowych ram kwalifikacji i efektów uczenia się pokazały, że potrzebne będą kompleksowe strategie, żeby przyszłe zmiany mogły się powieść.

Jeżeli chodzi o zmianę postaw, zwiększenie widoczności kształcenia i szkolenia zawodowego na poziomie szkolnictwa wyższego mogłoby zwiększyć mobilność międzypokoleniową. Wymaga to skupienia się na ogólnej przejrzystości systemów kształcenia i szkolenia oraz pokazania sposobu, w jaki nauka może być kontynuowana w ścisłym związku z zatrudnieniem i możliwościami kariery zawodowej. Utworzenie takich widocznych ścieżek wymaga systematycznego usuwania ślepych uliczek i barier. Osoby uczące się powinny zdawać sobie sprawę z możliwych pionowych i poziomych ścieżek kształcenia oraz ze swoich możliwości.

Drożność systemu kształcenia i szkolenia należy oceniać na podstawie jego zdolności do promowania indywidualnej nauki i oferowania różnych ścieżek kształcenia.

CEDEFOP**Europejskie Centrum Rozwoju
Kształcenia Zawodowego****Nota informacyjna – 9072 PL**

Nr kat.: TI-BB-12-007-PL-N

ISBN 978-92-896-1147-3, doi: 10.2801/11547

© Europejskie Centrum Rozwoju Kształcenia Zawodowego, 2012 r.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Notatki informacyjne są publikowane w językach angielskim, francuskim, greckim, hiszpańskim, niemieckim, i włoskim. Aby otrzymywać je regularnie należy wysłać wiadomość e-mail na adres:

briefingnotes@cedefop.europa.eu

Inne notatki informacyjne i publikacje Cedefop są dostępne pod adresem:

<http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications.aspx>

P.O Box 22427, 55102 Thessaloniki, GRECJA

Europe 123, Thessaloniki, GRECJA

Tel. +30 2310490111, Faks +30 2310490020

E-Mail: <mailto:info@cedefop.europa.eu>visit our portal www.cedefop.europa.eu

⁽⁵⁾ Cedefop (2012), Od edukacji do życia zawodowego
<http://www.cedefop.europa.eu/EN/publications/20448.aspx>